

Projekt kooperace českých paměťových institucí

Bartl, Zdeněk

Národní knihovna České republiky

Úvod

Slova J. B. Ostbyho, ředitele agentury pro archivy, knihovny a muzea v Norsku (Director General, Norwegian Archive, Library and Museum Authority)¹ o nezbytnosti změny postoje paměťových institucí vůči uživatelům jsou již asi notoricky známá, nic jim to však neubírá na stálé aktuálnosti a naléhavosti. Tuto naléhavost si celá řada paměťových institucí v České republice velmi silně uvědomuje a potřeba spolupráce se pro ně stává či již v mnoha případech stala, tématem dnešní doby. Inspirativní v tomto směru pro ně nepochybně může být již několik let úspěšně realizovaný projekt kooperativní spolupráce knihoven (projekt „Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit“ je od r. 2001 koordinován oddělením národních jmenných autorit Národní knihovny ČR /ONJA NK ČR/ a je financován v rámci grantového programu Ministerstva kultury ČR „Veřejné informační služby knihoven“).

Spolupráce knihoven s dalšími tzv. paměťovými institucemi (muzea, galerie, archivy) zcela jistě běžná není. I když by to prospělo všem – spolupracujícím institucím stejně jako uživatelům! Rozdílnost sbírkových fondů a jejich zpracovávání/dokumentace částečně objektivizuje tuto malou míru dosavadní spolupráce. I když naše „informační“ století předkládá dnes a denně v mnoha různorodých oblastech důkazy, že takováto spolupráce možná je, ba dokonce že je potřebná a pro všechny zúčastněné i užitečná...

Spolupráce paměťových institucí je možná zejména v oblasti zpracování/dokumentaci a tudíž i zpřístupňování sbírek a sbírkových předmětů těchto institucí. Informační aparát, který usnadňuje přístup k jednotlivým sbírkovým předmětům (knihám, obrazům, muzejním a archivním předmětům) má ve všech paměťových institucích jeden společný jmenovatel, i když různým způsobem řešený, a tím je např. personální jméno (ať figuruje jako autor, vlastník, donátor či sbírkotvůrce). Následující konkrétní příklad názorně dokládá užitečnost jednotného postupu při tvorbě selekčních údajů. Bude-li

¹ Archivy, knihovny a muzea nejsou zřizovány samy pro sebe, ale k tomu, aby sloužily svým uživatelům a celé společnosti. Pokud chceme hodnotit význam našich institucí, hodnocení se musí opírat především o jejich význam pro veřejnost a vliv na společnost.

Pro uživatele není podstatné, zda jsou zdroje poznání a zkušeností uloženy v archivech, knihovnách nebo muzeích. Chtějí především získat přístup ke zdrojům, které hledají a využít je bez ohledu na to, do které kategorie institucí spadají.

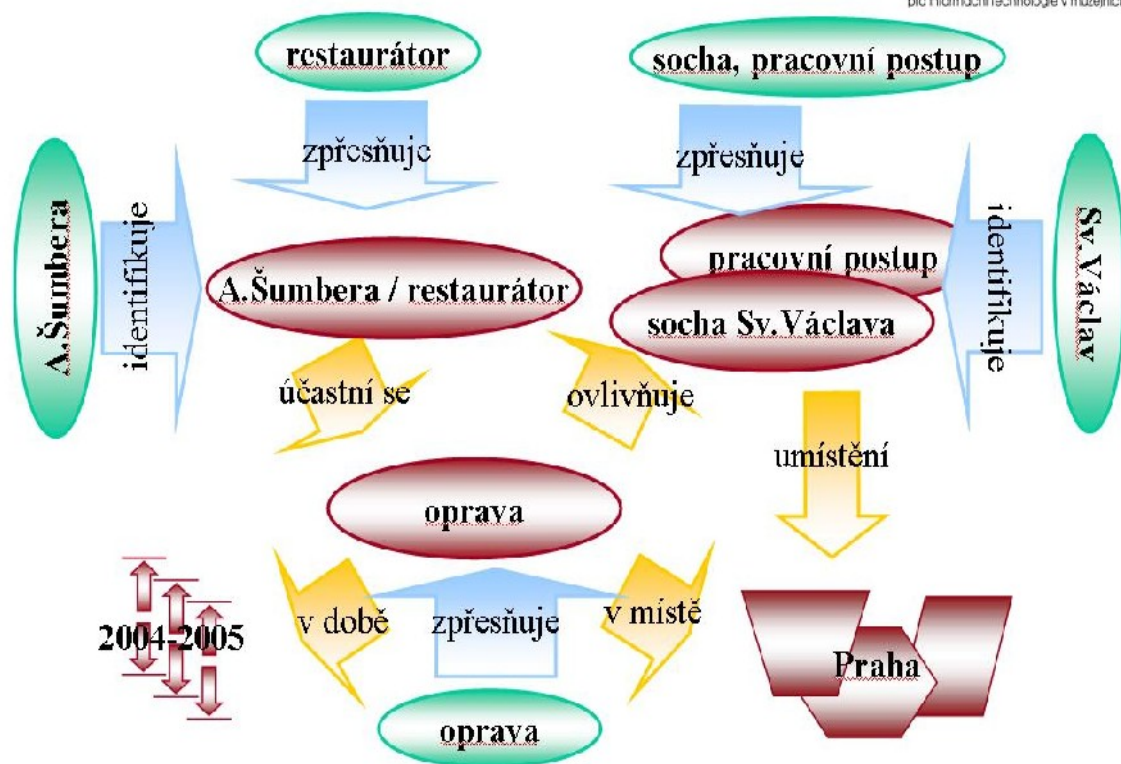
se zájemce zabývat např. osobností spisovatele, dramatika, malíře a ilustrátora Josefa Čapka, tituly tohoto autora, (které napsal sám nebo ve spolupráci s bratrem Karlem) najde celkem jednoduše v katalogu knihoven. Budou-li však i galerie využívat unifikovaných selekčních údajů, bude moci uživatel pomocí jednoho dotazu získat přehled, i které obrazy a v kterých galeriích se od J. Čapka nacházejí. A zapojí-li se do tvorby a využívání souborů autorit i archivy či muzea, získá badatel ze zmíněného dotazu i přehled, které archivy ve svém fondu uchovávají např. korespondenci J. Čapka, a které muzeum v depozitáři opatruje např. osobní věci z pozůstalosti tohoto umělce.

Následující dvě schémata (obr. č.1 a 2) dokreslují na jiném příkladě (při využití modelu vztahů mezi pojmy podle CIDOC-CRM) možné oblasti využití unifikovaných selekčních údajů/báze autorit pro personální jména.²

Obr.č.1

² Schéma modelu vztahů mezi pojmy muzejní dokumentace podle CIDOC CRM laskavě poskytl Z.Lenhart z CITeM Moravského zemského muzea.

Obr.č.2

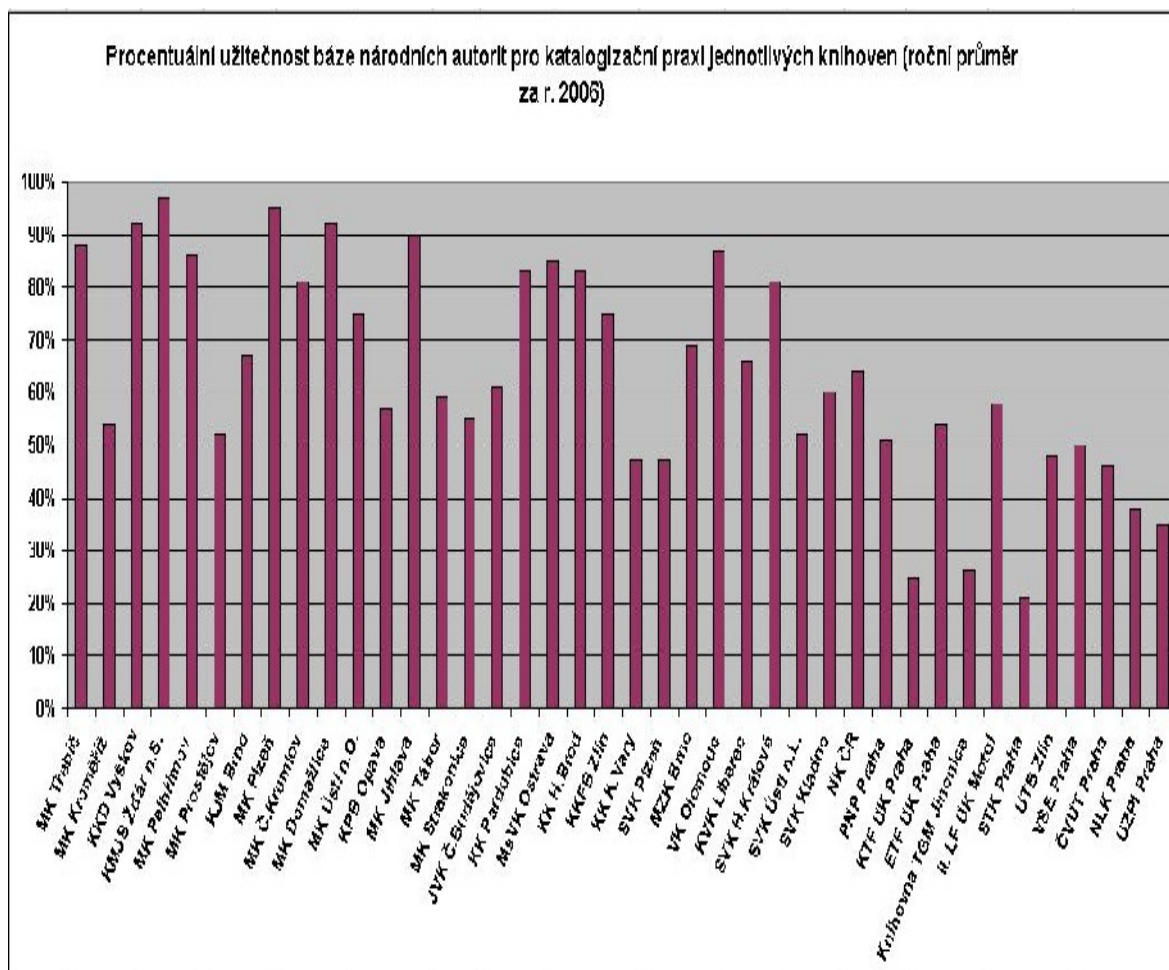
Tato mnohosečná užitečnost unifikovaných selekčních údajů se v době všeobecného „prosívání“ informačních institucí přímo nabízí!

Kooperace českých knihoven

Projekt spolupráce českých knihoven má za sebou již řadu úspěšných roků své realizace a participuje na něm dnes již mnoho desítek českých knihoven (v současnosti již přes padesát knihoven nejen využívá záznamy autorit, ale i dodává návrhy nových záznamů a knihoven pouze stahujících/využívajících autoritní záznamy/záhlaví je minimálně stejné množství).

Čím je pro knihovny báze národních autorit užitečná/prospěšná? Co je k této interoperabilitě vede? Dnes je již jednoznačně možné doložit (na několikaletých statistikách), že je to mnohonásobný užitek(!). Ten spočívá ve využívání unifikovaných selekčních údajů pro každodenní katalogizaci/zpracování knih a ostatních knihovnických dokumentů. Za poslední tři roky se míra průměrné užitečnosti báze národních autorit pro každodenní katalogizační praxi všech kooperujících knihoven (včetně odborných/specializovaných, které samozřejmě toto procento z pochopitelných důvodů výrazně snižují) ustálila na úrovni 64,5%. U všeobecných veřejných knihoven tzv. městského typu je to dokonce ještě o deset procent více! Užitečnost báze národních autorit pro jednotlivé

kooperující knihovny různých typů (ne všechny dodávají statistiky) je patrná z následující statistiky (viz obr. č.3)

Obr. č.3

Uživatelům knihoven pak použití unifikovaných selekčních údajů usnadňuje, resp. zvyšuje komfort vyhledávání v katalogích knihoven. Zejména při vyhledávání potřebných dokumentů pomocí nejrůznějších informačních bran, kdy na jeden dotaz formulovaný pomocí autority, uživatel obdrží odpověď z mnoha nejrůznorodějších informačních zdrojů. Podobné je to i při využívání autorit při budování souborných katalogů nejrůznějších typů a úrovní. I zde má uživatel zjednodušenou rešeršní činnost.

V bázi národních autorit, které spravuje ONJA NK ČR, je v současné době k využití více jak 360 tisíc jmenných i věcných autorit. Jmenných autorit (personálních, rodů, rodin, korporativních, jmen akcí, geografických jmen, autor/název a unifikovaných názvů) je pak v bázi k dispozici více jak 315 tisíc.

Projekt kooperace českých paměťových institucí

Myšlenka nabídnout českým muzeím a galeriím k využívání bázi národních autorit našla živnou půdu v Centru pro informační technologie v muzejnictví (CITeM) Moravského zemského muzea (kolektiv tohoto centra je tvůrcem databázového systému Demus, který techniku centrálně řízených slovníků/tezurů aplikuje při správě sbírek a sbírkové dokumentace v celé řadě českých muzeí a galerií). Společnými silami několika málo nadšených zastánců meziinstitucionální spolupráce z CITeM, Asociace muzeí a galerií, ONJA NK ČR a velké propagátorky spolupráce paměťových institucí ing. N. Andrejčíkové se podařilo v minulých dvou letech zorganizovat několik akcí pro české paměťové instituce, které praktickými ukázkami jednoduše ilustrovaly možnou užitečnost báze národních autorit pro zpracovávání i muzejních či galerijních sbírek (české archivní prostředí je poněkud konzervativnějšího ražení, i když i v tomto směru se „ledy začínají hýbat“...). Plodná spolupráce zmíněných dvou oddělení (CITeM a ONJA NK ČR) vyústila nakonec v závěru minulého roku v koncipování několikaletého projektu s názvem „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“. Tento projekt byl v rámci grantových programů českého ministerstva kultury nakonec schválen a získal tak i finanční podporu ke své realizaci. První přípravné kroky na realizaci projektu byly zahájeny již v prvním čtvrtletí roku 2007 a ještě v tomto roce se počítá s některými konkrétními výstupy (např. shromáždění existujících tezaurů/slovníků používaných pro popis databázových objektů v systémech sbírkové evidence muzeí a galerií). Do půlky roku 2008 se pak počítá s dalšími důležitými kroky, které umožní spuštění konkrétní spolupráce ve zkušebním poloproduktu v několika vytipovaných (testovacích) muzeích a galeriích. Těmito kroky jsou např.:

- vytvoření funkčního modelu kooperace paměťových institucí s NK ČR a CITeM při tvorbě a využívání báze národních autorit
- stanovení softwarových a hardwarových podmínek pro aplikaci funkčního modelu
- porovnání existujících tezaurů/slovníků užívaných v muzeích a galeriích s národními autoritami NK ČR, analýza jejich datové struktury

Hlavními cíly tohoto projektu jsou zejména tyto následující body:

- vytvořením systému národních autorit paměťových institucí výrazně racionalizovat zpracování sbírek knihoven, muzeí a galerií a dosáhnout unifikace selekčních údajů v bázích paměťových institucí.
- vytvoření funkčního modelu kooperace při tvorbě a využívání báze národních autorit:

- otestování možnosti harmonizace používaných lokálních variant T/S a jejich začlenění do systému národních autorit.
- vytvoření a další udržení servisní kapacity pro správu národních autorit využívaných v muzeích a galeriích. Prosazování používání národních autorit v prostředí muzeí a galerií namísto lokálních variant T/S.

Řešitelský tým pracovníků CITeM a ONJA NK ČR dále v projektu formuloval priority, které zcela jistě sehrají podstatnou roli v jeho realizaci. Jsou to:

- Využívání jednotných selekčních kritérií v různých skupinách paměťových institucí umožní podstatně lepší interoperabilitu datových zdrojů. Možnost vytvoření ontologických vazeb na již existující a dokumentované struktury jednoznačně zvyšuje výkon a efektivitu digitálního zpracování sbírek.
- Sbírková data jednotlivých zúčastněných institucí nezůstávají v izolované podobě na lokálních pracovních stanicích, ale dochází k jejich začlenění do kontextu celonárodního informačního systému. Zvýšená intenzita práce s daty nepřímou podporuje aktivity směřující k jejich zvýšené ochraně.
- Projekt si neklade za cíl vytváření další "centrální databáze všeho", nýbrž jeho úkolem je podpořit výměnu dat a propojení informačních zdrojů na decentralizovaném principu, kde spojujícím prvkem jsou pouze centrálně řízené autoritní slovníky dodávající potřebná selekční kritéria. To v principu umožňuje libovolnou tvorbu rozsáhlých interaktivních sítí a nových informačních prostředí nad těmito technologickými a organizačními prostředky. Větší mezinárodní projekt přímo využívající výsledků předkládaného projektu je v současné době ve stadiu intenzivních příprav.
- Existující systém národních autorit už v současné podobě velmi efektivně napomáhá spolupráci mezi knihovnami. Základním cílem předkládaného projektu je rozšíření systému do oblasti muzeí a galerií, které mají z povahy svých sbírek ke knihovnám velmi blízko a řadu existujících autoritních databází bude možné využít prakticky beze změn. Současně by projekt měl poskytnout a otestovat modelové postupy pro zapojení dalších paměťových institucí – tedy zejména archivů.

Závěr

Projekt „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“ by měl nejen

„připravit půdu“ pro spolupráci českých paměťových institucí na poli unifikace selekčních údajů, ale i dopomoci ke konkrétnímu zapojení řady institucí, které o to již v současnosti projevily zájem.

Zapojením muzeí a galerií (perspektivně i archivů) do kooperativní spolupráce na tvorbě a využívání souborů národních autorit se významným způsobem naplní obsah pojmu interoperabilita v prostředí českých paměťových institucí.